

15 cm, plačiausioje vietoje taip pat 15 cm, į dugną jis susiaurintas, paviršius puoštas lygiagretėmis linijomis.

* * *

Kiauleikių kapinynas galutinai dar neištirtas. Jis apima didelę teritoriją. 1906 m., 1908 m. ir 1941 m. kasinėjimų, taip pat atsitiktinė medžiaga rodo, kad tai yra būdingas vakarinės Lietuvos dalies kapinynas, kuriame mirusieji laidoti VIII—XI a. 1941 m. ištirta tik nedidelė kapinyno dalis. Daug kapų išrausta, suardyta. Tačiau vietiniai gyventojai dar ir dabar randa nemaža radinių. Atrodo, kad ir 1941 m. kasinėtas VIII—IX a. priklausančias plotas dar nebaigtas ištirti, kadangi jis tęsiasi ir po šalimais esančiu pastatu. Ištirti dar reikėtų ir tos pačios sodybos kiemą, taip pat ir sodą, kur 1959 m., kasant griovį, iškasta nemaža radinių⁶⁰.

⁶⁰ Radiniai yra KVIM.

DĖL MIRUSIŪJŲ DEGINIMO PAPROČIO

I. SADAUSKAITĖ

Lietuvos TSR teritorijoje iki šiol tyrinėta nemaža plokštinių kapinynų ir pilkapynų. Jų tyrinėjimai rodo, kad I-jo tūkstantmečio viduryje Lietuvos teritorijoje pradeda plisti mirusiųjų deginimo paprotys, o I-jo tūkstantmečio pabaigoje ir II-jo tūkstantmečio pradžioje šis paprotys ima vyrėti. Tada rodo tiek rašytiniai šaltiniai, tiek šio laikotarpio (IX—XII a.) tyrinėtieji plokštiniai kapinynai ir pilkapynai su degintiniais kapais¹. Plokštiniai kapinynai I-jo m. e. tūkstantmečio viduryje apėmė vakarinę, vidurinę ir šiaurinę Lietuvos dalį: šiaurės rytuose siekė Biržus, rytuose — Panevėžio, o pietuose — Kauno ir Šakių sritis. Likusioje Lietuvos dalyje — į rytus nuo Biržų, Panevėžio ir Kauno sričių ir į pietus nuo Šakių — buvo laidojama pilkapiuose. IX—XII a. mirusiųjų deginimo paprotys plinta visoje Lietuvos teritorijoje, išskyrus šiaurinę Lietuvą, kur mirusieji visą laiką buvo laidojami nedeginti.

Kai kurie vakarinės Lietuvos dalies degintiniai kapai leidžia nustatyti, kad mirusiųjų deginimo paprotys įsigalėjo laipsniškai². Ankstyvuosiuose degintiniuose kapuose dar ryškiai pastebima griautinių kapų tradicija, kurios atsisakoma, tik galutinai įsigalėjus mirusiųjų deginimo papročiu. Čia, vos tik ėmus plisti mirusiųjų deginimo papročiu, sudeginto mirusiojo palaikams kasama tokio pat dydžio duobė, kaip nedegintam, ir sudeginti kaulai sudedami į tokį pat karstą, kokiam buvo laidojamas ir nedegintas mirusysis, o visos įkapės išdėstomos ta pačia tvarka, kaip ir pri nedeginto mirusiojo. Vėliau sudeginto žmogaus kaulai supilami viename karsto gale, o įkapės sudedamos kitame gale arba viduryje virš sudegusių kaulų krūvelės.

Įsigalėjus kūnų deginimo papročiu, kartais didelių karstų atsisakoma, ir sudeginti mirusiojo palaikai laidojami nedidelėse medinėse dėžutėse, kurios turėjo atstoti karstą³. Tačiau tokių pereinamojo tipo kapų yra mažuma. Vyrauja degintiniai kapai, įrengti tiesiog žemėje iškastose įvairaus dydžio duobėse.

Vidurinės Lietuvos dalies rajonų laidosenoje tokio pereinamojo mirusiųjų deginime laikotarpio, kaip kad vakarinėje Lietuvos dalyje, nebuvo. Čia sudeginti mirusiųjų palaikai laidojami tiesiog žemėje iškastose

¹ Ginteliškė, Plungės raj.; Laiviai, Kretingos raj.; Kiauleikiai, Kretingos raj.; Prysmančiai, Kretingos raj.; Paulaičiai, Šilutės raj.; Nikėlai, Šilutės raj.; Veršvai, Kaune; Sargėnai, prie Kauno; Grauzai, Kėdainių raj.; Rimaisiai, Kėdainių raj.; Seredžius, Vilkijos raj.; Dovainionys II, Kaišiadorių raj.; Kapitoniškės, Kaišiadorių raj.; Sveicarai, Vilniaus raj.; Didžiuliai, Šalčininkų raj.; Pamusis, Varėnos raj.; Dieveniškės, Šalčininkų raj.; Stakai, Šalčininkų raj.; Peršukštas, Švenčionių raj., ir kt.

² Laiviai, Kretingos raj.; Ginteliškė, Plungės raj.; Lazdininkai, Kretingos raj.; Jazdai, Kretingos raj.

³ Ramučiai, Šilutės raj.; Anduliai, Klaipėdos raj.; Jazdai, Kretingos raj.

apvaliose ar kiek pailgose duobėse. Panašiai buvo laidojama rytinės Lietuvos dalies degintiniuose kapuose, tik čia jie randami pilkapiuose.

Visoje Lietuvos teritorijoje mirusiųjų deginimo paprotys suvienodėja XI—XII a. Formuojantis ir vystantis feodaliniams santykiams, stiprėjant politiniams ir ekonominiams ryšiams tarp atskirų Lietuvos sričių, įsivyrąja vienodas sudegintų mirusiųjų laidojimo būdas, išskyrus šiaurinę Lietuvos dalį, kur mirusieji ir toliau tebelaidojami nedeginti. Daugiausia kapinyuose randamus degintinius kapus sudaro į duobutę supilti sudeginto žmogaus kaulų fragmentai, kartais tarp jų yra kiek angliukų ir apdegusių ar ugnies nelieštų įvairių dirbinių, pavyzdžiui, žalvarinių ar sidabrinų papuošalų, geležinių įrankių, ginklų. Taigi absoliuti mirusiųjų dauguma būdavo deginama tam tikroje deginimui skirtoje vietoje — laužavietėje, o kapinyne iškastoje duobutėje laidojama tik tai, kas buvo surenkama iš laužavietės.

Mirusiojo laidojimas tuo metu buvo ilgas procesas, jį sudarė tarsi trys dalys: 1) sudeginimas, 2) sudeginto mirusiojo palaikų surinkimas iš išgesusio laužo ir 3) šių palaikų palaidojimas kapui iškastoje duobėje.

Kapynų dauguma leidžia nustatyti tik trečiąją — paskutinę laidojimo proceso dalį, būtent tai, kas ir kaip palaidojama žemėje.

Kyla klausimas, kur mirusysis buvo deginamas: kapinyne teritorijoje, ar kur nors toliau už jo ribų? Ar kiekvienam mirusiajam laužas buvo kraunamas vis naujoje vietoje? Ar visi bendruomenės nariai, laidojami viename kapinyne, buvo deginami toje pačioje laužavietėje? Ar visi sudeginto mirusiojo palaikai buvo surenkami? Kodėl kartais kape randama labai ne daug mirusiojo liekanų?

Ligšiolinėje archeologinėje literatūroje šie klausimai beveik neliečiami, pagrindinis dėmesys skiriamas patiems degintiniams kapams. Mirusiųjų deginimo procesas ligi šiol nebuvo bandomas atkurti visų pirma dėl to, kad daugumoje degintinių kapynų ir pilkapyių tyrinėjimų metu laužaviečių nerasta⁴; antra vertus, rašytiniai šaltiniai pasitenkina konstatave, kad lietuvių mirusieji būdavo deginami, kartais dar išvardiję daiktus, su kuriais mirusieji buvo sudeginti. Kronikininkas P. Dusburgas, rašydamas apie XIII a. prūsų papročius ir tikėjimą, pažymi, kad prūsai mirusį sudegindavo drauge su jo kasdieniais gyvenimo reikmenimis, nes jie tikėjo, kad sudeginti daiktai drauge prisikels su savininku ir jam, kaip ir anksčiau, tarnaus⁵. Tą patį patvirtina ir J. Dluogošas, kuris nurodo, kad prūsai šventuosiuose miškuose turėjo atskirus židinius kiekvienai giminei ir namams, kuriuose degindavo savo artimųjų ar giminių palaikus drauge su žirgais, baltais ir brangiais drabužiais⁶. Apie mirusiųjų deginimo paprotį užsimena ir Žilibertas de Lanua, kuris, būdamas Lietuvoje, pastebėjo, kad lietuviai, degindami mirusiuosius, buria pagal dūmų kryptį. Taip pat jis pažymi, kad kuršių tarpe yra sekta, kuri mirusiųjų kūnus degina su pilna apranga ir turtiniais papuošalais⁷. Trumpas žinutes apie mirusiųjų deginimą randame rusų ir vokiečių metraščiuose ir kronikose, kur yra kalbama apie didžiųjų Lietuvos kunigaikščių deginimą. Metraščiuose ir kronikose yra pažymėtas ne tik mirusiųjų deginimo faktas, bet ir tai, kad sudeginti mirusiojo palaikai būdavo laidojami toje pačioje vietoje. Taip buvo sudegintas ir palaidotas toje pačioje vietoje legendarinis Lietuvos kunigaikštis Šventaragis⁸. Buvo sudegintas jau krikščionybę priėmęs di-

⁴ Ginteliškė, Plungės raj.; Laiviai, Kretingos raj.; Prysmančiai, Kretingos raj.; Paulaičiai, Kretingos raj.; Nikėlai, Šilutės raj.; Seredžius, Vilkijos raj.; Dovainionys II, Kaišadorių raj.; Kapitoniskės, Kaišadorių raj.; Dieveniškės, Šalčininkų raj., ir kt.

⁵ LIS, I, 28.

⁶ W. Manhardt, Letto-preussische Götterlehre, 141—142, Riga, 1936.

⁷ Ten pat, 175.

⁸ PSRL, 17, 250—251, 1907.

dysis Lietuvos kunigaikštis Mindaugas⁹. Pagal pagoniškus papročius buvo sudeginti ir kiti didieji Lietuvos kunigaikščiai, pavyzdžiui, Gediminas¹⁰, Algirdas¹¹, Kęstutis¹²; Algirdas 1377 m. buvo sudegintas net su 18 karo žirgų¹³.

Rašytinius šaltinius papildė archeologiniai tyrinėjimai, kurių metu keliuose degintiniuose kapinyuose buvo rastos ir laužavietės, tik į jas iki šiol nekreipta dėmesio¹⁴.

Šiame straipsnyje bandoma pirmą kartą plačiau paskelbti ligšiolinius laužaviečių tyrinėjimų duomenis. Tačiau tyrinėjimų dienoraščiuose laužaviečių aprašymai nepakankamai tikslūs, nėra planų, o apie vakarienių Lietuvos rajonų tyrinėtų kapynų laužavietes nėra jokių duomenų¹⁵. Žinoma tik tai, kad jos buvo. Laužavietės, jeigu randamos, esti kapinyne pakraštyje, tame kapinyne rajone, kuriame mažose duobutėse randami degintiniai kapai¹⁶, arba už kapinyno ribų¹⁷. Laužavietės — tai netaisyklingos formos, 14×10 m, 9,5×4,2 m dydžio juodos žemės dėmės su anglių ir perdegusių smulkių kaulų likučiais bei įvairia žalvarinių ar geležinių dirbinių priemaiša. Savo forma iš laužaviečių išsiskiria Rimaisių, Kėdainių raj., kapinyne rasta laužavietė¹⁸. Ji buvo apvalios formos, 7 m skersmens.

Laužavietėse degėsių sluoksnio storis yra nevienodas: viduryje jis siekia 10—15 cm, pakraščiuose — tik 4—6 cm. Kai kuriose laužavietėse randamas labai storas degėsių sluoksnis, siekiantis 20—40 cm¹⁹.

Paprastai laužavietėse viskas yra susimaišę su degėsių ir nustatyti kokių nors formų kontūrus ar sluoksnius negalima, išskyrus Veršvų kapinyne laužavietę, kurios visame plote buvo rasta labai daug mažų, 5×10—10×15 cm dydžio, netaisyklingos formos duobučių, pripildytų sudegusių žmogaus kaulų.

Ryškiausias laužaviečių pavyzdys yra Sargėnų kapinyne laužavietė Nr. 1, aptikta, tyrinėjant senkapį 1939 m. Ji buvo vakariniame kapinyne pakraštyje, 40 cm gylėje²⁰. Laužavietę sudarė 14×10 cm dydžio tamsios žemės dėmė. Visame laužavietės plote žemė buvo susimaišiusi su suodžiais ir smulkiais anglimis. Joje rasta sudegusių žmonių kaulų, nedegintų gyvulių ir paukščių kaulų, arklio dantų, titnago skaldos, įvairių smulkių geležinių bei žalvarinių dirbinių, nemaža susilydžiusių nuo ugnies neišskirties daiktų ir puodų šukių, kurių dauguma yra smarkiai profiliuoti, banguotų linijų ornamentu puoštų puodų šukės. Kai kuriose laužavietės vietose puodų šukės buvo rastos krūvelėmis. Iš viso buvo surinkta apie 90 puodų šukių. Kiek retesnis reiškinys aptiktas Sargėnų kapinyne laužavietėje Nr. 1. Čia rytinėje laužavietės dalyje vienoje vietoje buvo rasti statmenai į žemę įsmeigti geležinis įmoninis ietigalis su karklo lapo formos plunksna ir aštuoniakampe įmova, geležinis peilis ir geležinis įmoninis kirvis.

⁹ PSRL, 2, 188, СПб, 1908.

¹⁰ Ф. Д. Гуревич, Обряды погребения в Литве. — КСИМК, 18, 36, Москва—Ленинград, 1947.

¹¹ Scriptores rerum Prussicarum, 2, 113, Leipzig, 1863.

¹² Ten pat, 620.

¹³ Ten pat, 113.

¹⁴ Veršvai, Kaune; Sargėnai, prie Kauno; Rimaisiai, Kėdainių raj.; Grauzai, Kėdainių raj.; Josvainiai, Kėdainių raj.

¹⁵ Ramučiai, Šilutės raj.; Aukštakiemis, Klaipėdos raj.

¹⁶ Veršvai, Sargėnai.

¹⁷ Rimaisiai.

¹⁸ Tyrinėjimų dienoraščiai yra KVIM.

¹⁹ Sargėnai, laužavietės Nr. 2 ir Nr. 3.

²⁰ Tyrinėjimų dienoraščiai yra KVIM.

Sprendžiant iš rastų dirbinių fragmentų, kaip juostinių ir įvijinių apyrankių, įvijinio žiedo praplatinta vidurinė įvija ir įmovinio kirvio, galima teigti, kad mirusieji šioje laužavietėje buvo pradėti deginti I-jo mūsų eros tūkstantmečio pabaigoje, IX—X a. Žiestų puodų, puoštų banguotiniu ornamentu, šukės, geležinė pasaginė segė keturkampiais galais ir vytinių antkaklių kūginiais galais fragmentai rodo, kad šioje vietoje mirusieji buvo deginami ir II-jo tūkstantmečio pradžioje, maždaug XI—XII a. Vadinasi, laužavietė buvo naudota net kelis šimtmečius, todėl joje turėjo būti sudeginta nemaža mirusiųjų. Štai kodėl laužavietėje rasta tiek daug ir įvairių susimaišusių su degėsiais radinių.

Panašios laužavietės rastos Veršvų ir Grauzų kapinyuose²¹. Šiuose kapinyuose rasta tik po vieną laužavietę. Iš literatūros yra žinoma, kad analogiškos laužavietės taip pat yra rastos Ramučių, Silutės raj., ir Aukštakiemio, Klaipėdos raj., kapinyuose²². Visose minėtose laužavietėse, kaip ir Sargėnų kapinyno laužavietėje, rastas didelis degėsių sluoksnis, susimaišęs su sudegusiais žmonių kaulais, apdegusiais arba susilydžiusiais žalvariniais bei geležiniais dirbiniais, puodų šukėmis ir gyvulių kaulais. Iš storo degėsių sluoksnio ir rastų dirbinių galima spręsti, kad ir jose turėjo būti deginta nemaža žmonių ir ne vienu laiku.

Siek tiek nuo aukščiau minėtų laužaviečių skiriasi Sargėnų kapinyno laužavietės Nr. 2 ir Nr. 3 ir Rimaisių kapinyno laužavietė. Antrosios ir trečiosios Sargėnų kapinyno laužaviečių dydis siekia 14×9 m ir 10×4,5 m. Iš aplinkinės žemės jos skyrėsi degėsiais ir smulkiais angliukais, kurių sluoksnio storis siekė 20—40 cm. Tarp degėsių rasta smulkių sudegusių žmonių kaulų ir labai daug netvarkingai sumestų apdegusių ir nuo karščio susproginėjusių akmenų, kurių vienoje laužavietėje surinkta 20, o kitoje — 30. Be akmenų ir sudegusių žmogaus kaulų, laužavietėje Nr. 2 rasta puodų šukių. Kitokių dirbinių nė vienoje laužavietėje nerasta.

Rimaisių kapinyno laužavietėje taip pat nerasta dirbinių, rastas tik didelis degėsių sluoksnis, susimaišęs su smulkiais anglimis ir degintais žmonių kaulais. Šios laužavietės rytinėje dalyje, kur degėsių sluoksnio storis siekė 24 cm, rastas akmenų grindinys, sukrautas iš nedidelių, nuo karščio susproginėjusių akmenų. Į šonus grindinys kartu su degėsių sluoksniu plonėja ir išnyksta.

Laužavietėse randamos puodų šukės, arklio dantys, neapdege gyvulių ir paukščių kaulai, taip pat apdege ir nuo karščio susproginėję akmenys rodo, kad jose buvo ne tik deginami mirusieji, bet ir atliekamos su mirusiųjų laidojimu susijusios apeigos. Tai rodo ir tas faktas, kad Grauzų kapinyno laužavietėje rasta apie 20 neapdegusių žalvarinių trapecijos formos skardelių fragmentų. Žalvarinės skardelės čia į laužą pateko kokių nors apeigų metu, jau laužui baigus degti. Kad, mirusįjį deginant ar sudeginus, kartais buvo atliekamos tam tikros apeigos, rodo ir Sargėnų kapinyno laužavietėje Nr. 1 rasti vienoje vietoje į žemę įsmeigti kirvis, peilis ir ietigalis. Paprotys įsmeigti dirbinius kur nors vienoje vietoje į žemę yra labai retas, tačiau jis yra žinomas iš kai kurių VI—VII a. pilkapių. F. Pokrovskis, tyrinėdamas Ponizijos pilkapius (Svyrių raj.), pilkapyje Nr. 7 rado šalia sudegusių kaulų krūvelės įsmeigtus į žemę du ietigalius, peilį ir kirvį, o Čiornaja Luža pilkapyje Nr. 6, kape Nr. 4 (Svyrių raj.) buvo įsmeigti tik ietigaliai, tuo tarpu skydo umbas, peilis ir kirvis buvo padėti šalia supiltos sudegusių kaulų krūvelės²³. Dūkšto pilkapyje, kuris priklaus-

²¹ Kapinynų tyrinėjimų dienoraščiai yra KVIM.

²² R. Volkaitė-Kulikauskienė, Medžiaginė Lietuvos gyventojų kultūra IX—XII amž., 13.

²³ Ф. В. Покровский, К исследованию бассейна Вилни в археологическом отношении, 33, 40. — Atspaudas iš: Труды X археологического съезда, 1, Москва, 1899.

so pačiai I-jo m. e. tūkstantmečio pabaigai, 1909 m. L. Kžyvieckis rado du ietigalius, įsmeigtus taip pat šalia perdegusių kaulų krūvelės²⁴. Panašios laidojimo apeigos sutinkamos ir Latvijos teritorijoje. Prie vieno Balas vietovėje, buv. Duobelės valsč., aptikto židinio rasti įsmeigti keturi ietigaliai²⁵. Vadinasi, kartais dėl kažkokių priežasčių ietigalis, kirvis ir peilis įsmeigiami laužavietėje, o kartais — prie palaidotų kaulų krūvelės.

Tautosakoje yra minimos dvasios be vietos, kurios, esą, bastosi gyvųjų tarpe. Kad vaiduokliai nesivaidentų, reikią jų kapuose, į žemę, įsmeigti šermukšninę lazdelę. Gal būt, panašią reikšmę turi ir mūsų randami laužavietėse ar kapuose įsmeigti dirbiniai.

Mirusiųjų laidojimo apeigos buvo atliekamos ne tik prie laužavietės, deginant ar surenkant mirusiojo sudegusius palaikus, bet tam tikslui greičiausiai buvo skirti ir židiniai, kurie tyrinėjimų metu yra randami degintinių kapų rajone²⁶. Jie yra netaisyklingos apskritos ir pailgos formos, nuo 50 cm iki 2,70 m skersmens, pilni su smulkiomis anglimis susimaišusių degėsių. Stambios anglys randamos labai retai²⁷. Degėsių sluoksnio storis siekia nuo 5 iki 105 cm. Kai kuriuose židiniuose tarp degėsių randama apdegusių paukščių ir gyvulių kaulų, puodų šukių, o Sargėnų kapinyno židinyje Nr. 9 ir Kiauleikių, Kretingos raj., židinyje²⁸ buvo rasti keli smulkūs sudegę žmogaus kaulai. Be to, Kiauleikių kapinyno židinyje dar rasta molio gabalų su išlikusiais medžių atspaudais, o pačiame židinio dugne daug molio. Kartais degėsiai randami ir už židinio ribų²⁹. Židiniuose virš degėsių dažnai randama nuo 2 iki 16 apdegusių ir nuo ugnies suskilusių akmenų. Rečiau apdege ir suskilę akmenys židiniuose esti sudėti duobutės pakraščiais ir sudaro netvarkingai sukrautą lyg ir akmenų vainiką³⁰ arba, panašiai kaip griautiniame kape, duobutės pakraščiais esti taisyklingai padėti 4 akmenys³¹. Beveik visų židinių dugnas ir šonai apdege.

Iš židiniuose randamo didelio degėsių sluoksnio, apdegusių gyvulių ir paukščių kaulų, puodų šukių, apdegusių akmenų, taip pat apdegusių židinio žemės galima spręsti, kad laidojimo apeigų metu buvo deginama ugnis ir aukojamos aukos, nors kai kurie židiniai gali būti siedinami ir su vėlesnėmis vėlių atminimo apeigomis.

Židiniai su panašiu inventoriumi pažįstami ir iš Latvijos teritorijoje esančių alkakalnių, kuriuos tyrinėjo E. Šturmsas³².

Kad laidotuvių metu galėjo būti aukojamos aukos, rodo ir degintiniuose kapuose randami gyvulių ir paukščių kaulai, dantys, suanglėję riešutų

²⁴ A. Tautavičius, Rytų Lietuva mūsų eros pirmajame tūkstantmetyje. Disertacijos rankraštis, saugomas MAI, 184—185, Vilnius, 1953.

²⁵ Latviešu kultūra senatnē, XIV, pav. 8, Rīgā, 1937.

²⁶ Sargėnai; Kiauleikiai, Kretingos raj.; Rimaisiai, Kėdainių raj.; Grauzai, Kėdainių raj.

²⁷ Sargėnų kapinyno židinyje Nr. 7 rasta stambių pušinių ir ažuolinių anglių. Stambių anglių rasta ir Kiauleikių židinyje.

²⁸ Tyrinėjimų dienoraščiai yra KVIM.

²⁹ Sargėnai. Židiniai Nr. 4 ir Nr. 6.

³⁰ Sargėnai. Židiniai Nr. 6 ir Nr. 5.

³¹ Sargėnai. Židinyje Nr. 4.

³² E. Šturms, Baltische Alkhügel.— Pirmā Baltijas vēsturnieku konference Rīgā 1937, 116—132, Rīgā, 1938.

Bendra tarp Latvijos teritorijoje randamų alkakalnių židinių ir Lietuvoje degintinių kapų rajone randamų židinių yra tai, kad ir vienuose, ir kituose židiniuose esti storas su anglimis susimaišęs degėsių sluoksnis, randama apdegusių gyvulių ir paukščių kaulų bei akmenų, puodų šukių. Be to, Latvijos alkakalnių židiniuose dar randama atskirų dirbinių bei jų fragmentų. Židiniai randami ne kapinyno teritorijoje, o atskirose kalvelėse. Tuo jie skiriasi nuo mūsų teritorijoje randamų degintinių kapų rajone židinių. Tačiau tiek vieni, tiek kiti židiniai siedinami su laidojimo apeigomis.

9 Iš lietuvių kultūros istorijos III t.

kevalai, puodų šukės. Pavyzdžiui, Sargėnų kapinyno degintiniame kape Nr. 56 rasta dviejų puodų šukių, kurių dalis yra apdegusios, o kitos — ugnies neliestos. Gal būt, sumušus apeigų metu puodą, dalis šukių pateko į bedegantį laužą, o kitos nukrito į užgesusią laužavietę arba netoli jos. Kiaulės kaulų, dantų ir apdegusių riešutų kevalų rasta Sargėnų kapinyno degintiniuose kapuose Nr. 85 ir 78. Ruseinių kapinyno daugelyje degintinių kapų rasta paukščių kaulų ir puodų šukių. O degintiniame kape Nr. 4 paukščio kaulų rasta apdegusiame moliniame puode.

Plačiau apie plokštinių degintinių kapinynų laužavietes ir su laidojimo apeigomis susijusius papročius šiuo metu kalbėti yra sunku, nes dar trūksta duomenų. Žymiai aiškesnį vaizdą duoda rytinės Lietuvos dalies pilkapių laužavietės. Čia kartais, sudeginus mirusįjį, virš laužavietės būdavo supilamas pilkapio sampilas. Todėl ir laužavietės pilkapiuose yra išlikusios labai gerai. Antai Didžiulių pilkapyne, Šalčininkų raj., 1951 m. tyrinėjimų metu pietinėje pilkapio Nr. 3 dalyje buvo atidengta 3×2 m dydžio laužavietė, kurioje buvo rasti šeši suanglėję $1,8\text{--}2,9$ m ilgio ir $20\text{--}30$ cm pločio rąstai³³. Tarp rąstų gausu smulkių anglių, degėsių ir pelenų. Degėsių sluoksnis laužavietėje buvo $15\text{--}25$ cm storio. Tarp degėsių rasta perdegusių kaulų fragmentų ir apdegusių geležinių dirbinių. Analogiška laužavietė aptikta to paties pilkapyno pilkapyje Nr. 6.

Panašios laužavietės rastos ir kituose rytinės Lietuvos dalies pilkapiuose³⁴.

Rytinės Lietuvos dalies pilkapių laužavietės rodo, kad mirusysis turėjo būti deginamas dideliame, iš storų rąstų sukrautame lauže. Laužui baigus degti, visa laužavietė su mirusiojo kaulų likučiais būdavo vietoje apkasama, supilant pilkapio sampilą, todėl rytinės Lietuvos dalies pilkapių laužavietės yra žymiai mažesnės, negu plokštiniuose kapinyuose randamos laužavietės. Vis dėlto, laužavietės pilkapiuose taip pat yra labai retas reiškinys. Dažniausiai rytinės Lietuvos dalies pilkapiuose, kaip ir likusioje Lietuvos dalyje, randami palaidoti tik iš laužavietės surinkti kaulų ir įkapių likučiai.

Kyla klausimas, kodėl daugumoje tyrinėtųjų plokštinių kapinynų ir pilkapyių su degintiniais kapais nerandama laužaviečių? Tai galima paaiškinti, pirma, tuo, kad mes neturime nė vieno pilnutinai ištirto plokštinio kapinyno ar pilkapyno su degintiniais kapais. Dauguma kapinynų yra tik pradėti ir nebaigti tirti arba, jau prieš pradėdant juos tyrinėti, jie buvo apardyti³⁵. Antra vertus, yra duomenų, kurie rodo, kad kartais plokštiniuose kapinyuose deginimas vykdavo toje pačioje vietoje, kurioje buvo rengiamas kapas³⁶. Bet toks atvejis aptinkamas labai retai ir jis yra daugiau būdingas II-jo tūkstantmečio pradžiai.

* * *

Peržvelgus Lietuvos teritorijoje tyrinėtų plokštinių kapinynų ir pilkapyių su degintiniais kapais laužavietes ir su deginimo apeigomis susijusius papročius, galima padaryti šias išvadas.

Mirusieji deginami kapinyno teritorijoje įrengtoje laužavietėje. Ji naudojama ilgą laiką, todėl vienoje laužavietėje randama daug sudegintų mirusiųjų.

³³ Tyrinėjimų dienoraščiai yra MAI; plg. A. Tautavičius, Šalčininkų rajono pilkapyių tyrinėjimai.— ILKI, I, 78—80, pav. 12, Vilnius, 1958.

³⁴ Sveicarai, Vilniaus raj.; Zvirbliai, Vilniaus raj., ir kt.

³⁵ Laiviai, Kretingos raj.; Ginteliškė, Plungės raj.; Sargėnai, Veršvai ir kt.

³⁶ Veršvai, Sargėnai, Grauzai.

Mirusįjį laužavietėje sudeginus, išrenkama tik dalis įmanomų surinkti sudegusių kaulų ir įkapių, su kuriomis mirusysis buvo deginamas. Kita dalis lieka laužavietėje.

Rytinėje Lietuvos dalyje kartais buvo paprotys mirusįjį deginti ir laidoti atskirai vienoje laužavietėje.

Likusioje Lietuvos dalyje laužavietės randamos šalia degintinių kapų.

Laužavietėse randama ir tokių radinių, kurie ankstyviesiems degintiems kapams nebūdingi, pavyzdžiui, gyvulių kaulų, puodų šukių.

Dauguma apeigų, susijusių su mirusiųjų deginimo papročiu, buvo atliekamos, mirusįjį deginant bei surenkant kaulus iš laužavietės, ir tik dalis apeigų gali būti siedinama su mirusiųjų vėlių vėlesniu minėjimu.